

ISSN (Print) 2616-6887
ISSN (Online) 2617-605X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ ВЕСТНИК BULLETIN

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

of L.N. Gumilyov
Eurasian National University

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ.
ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы
POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES.
ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series
Серия ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ.
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ

№ 3(140)/2022

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Астана, 2022

Astana, 2022

Бас редакторы: **Нургазина Р.А.**
с.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (саяси ғылымдар)

Бас редактордың орынбасары **Нечаева Е.Д.**, с.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана,
Қазақстан (саяси ғылымдар)
Бас редактордың орынбасары **Медеубаева Ж.М.**, Ph.D., т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана,
Қазақстан (саяси ғылымдар)

Редакция алқасы

Абжапшарова Б.Ж. т.ғ.д., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (шығыстану)
Азмуханова А.М. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (шығыстану)
Әлиева С.К. т.ғ.к., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Борисов Н.А. с.ғ.д., Ресей мемлекеттік гуманитарлық университетінің теориялық және қолданбалы саясаттану кафедрасының меңгерушісі, Мәскеу, Ресей (саяси ғылымдар)
Бюлегенова Б.Б. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Галимуллина А. Ф. ф.ғ.д., доцент, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан Республикасы, Ресей Федерациясы (түркітану)
Дегтярев Д.А. с.ғ.д., э.ғ.к., профессор, РУДН, МГИМО СИМ, Спбму, Мәскеу, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)
Джубатова Б.Н. ф.ғ.д., проф., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан (шығыстану)
Дюсембекова М.К. с.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Ескеева М.К. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (түркітану)
Курылев К.П. т.ғ.д., проф., Ресей Халықтар Достығы Университеті (РУДН), Мәскеу, Ресей (саяси ғылымдар)
Ланко Д.А. с.ғ.к., доцент, Санкт-Петербург мемлекеттік университеті, Санкт-Петербург, Ресей (саяси ғылымдар)
Невская И.А. ф.ғ.к., проф., Гете атындағы университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (түркітану)
Нұрбаев Ж.Е. т.ғ.к., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (аймақтану)
Оспанова А.Н. Ph.D., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (аймақтану)
Рыстина И.С. Ph.D., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Смагулова Г.М. т.ғ. к., доцент, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды, Қазақстан (саяси ғылымдар)
Стамбулов С.Б. Ph.D. доцент, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды, Қазақстан (аймақтану)
Сыздыкова Ж.С. т.ғ.д., проф., М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті, Мәскеу, Ресей (аймақтану)
Тектігүл Ж.О. ф.ғ.д., Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан (түркітану)
Троцкий Е.Ф. т.ғ.д., проф., Томск мемлекеттік университеті, Томск, Ресей (аймақтану)
Тыбыкова Л.Н. ф.ғ.к., проф., Горно-Алтай мемлекеттік университеті, Горно-Алтайск, Ресей (аймақтану)
Уяма Томохико т.ғ.д., проф., Хоккайдо университеті, Саппоро, Жапония (шығыстану)
Шаймердинова Н.Г. ф.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан (түркітану)
Юсупова А.Ш. ф.ғ.д., проф., Қазан мемлекеттік университеті, Қазан, Ресей (шығыстану)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сәтпаев к-сі, 2, 402 б.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-410)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Жауапты хатшы: Тұбышева А.А.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. САЯСИ ҒЫЛЫМДАР. АЙМАҚТАНУ. ШЫҒЫСТАНУ. ТҮРКІТАНУ сериясы

Меншіктенуші: «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» КЕАҚ

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігімен тіркелген. 24.02.2021 ж. № KZ05VPY00032822 - қайта есепке қою туралы куәлігі

Ашық қолданудағы электрондық нұсқа: <http://bulpolit.enu.kz> Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 10 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-410)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief: **Roza Nurtazina**

Doctor of Political Sciences, Prof., L.N.Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (political science)

Deputy Editor-in-Chief: **Yelena Nechayeva**, *Can. of Political Sci., Prof., L.N.Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (political science)*
Deputy Editor-in-Chief: **Zh anar Medeubaeva**, *Ph.D., Can. of Historical Sci., Assoc.Prof., L.N.Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (political science)*

Editorial board

- Abzhapparova B.Zh.** Doctor of Historical Sci., L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (oriental studies)
Azmukhanova A.M. Can. of Historical Sci., L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (oriental studies)
Aliyeva S.K. Can. of Historical Sci., Prof., L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (political sciences)
Borisov N.A. Doctor of Political Sci., Head of the Department of Theoretical and Applied Political Science, Russian State University for the Humanities, Moscow, Russia (political sciences)
Byulegenova B. B. Candidate of Political Sci., Associate Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (political sciences)
Galimullina A.F. Doctor of Philosophy, Associate Professor, Kazan (Volga Region) Federal University, Kazan, Republic of Tatarstan, Russian Federation (turkology).
Degtyarev D.A. Doctor of Political Science, Candidate of Economic Sciences, Professor, RUDN, MGIMO MFA, St. Petersburg State University, Moscow, St. Petersburg, Russia (political sciences)
Dzhubatova B.N. Doctor of Philosophy, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan (**oriental studies**)
Dyusembekova M.K. Can. of Political Sci., Associate Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (political sciences)
Eskeyeva M.K. Doctor of Philosophy, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (turkology)
Kurylev K.P. Doctor of History, Professor, RUDN, Moscow, Russia (political sciences)
Lanko D.A. Candidate of Political Sciences, Associate Professor, Saint Petersburg State University, Saint Petersburg, Russia (political sciences)
Nevskaya I.A. Ph.D., Goethe University, Frankfurt-am-Maine, Germany (turkology)
Nurbaev Zh.E. Candidate of Historical Sciences, L. N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (regional studies)
Ospanova A.N. Ph.D., Associate Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (regional studies)
Rystina I.S. Ph.D., L.N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Kazakhstan (political science)
Smagulova G.M. Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, E.A. Buketov Karaganda State University, Karaganda, Kazakhstan (political Science)
Stambulov S.B. Ph.D., Associate Professor, E.A. Buketov Karaganda State University, Karaganda, Kazakhstan (regional studies)
Syzdykova Zh. S. Ph.D., Professor, Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russia (regional studies)
Tektigul J.O. Doctor of Philosophy, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan (turkology)
Trotsky E.F. Doctor of Historical Sciences, Professor, Tomsk State University, Tomsk, Russia (regional studies)
Tybykova L.N. Candidate of Philosophy, Professor, Gorno-Altai State University, Gorno-Altai, Russia (regional studies)
Uyama Tomohiko Doctor of Historical Sciences, Professor, Hokkaido University, Sapporo, Japan (oriental Studies)
Shaimerdinova N.G. Doctor of Philosophy, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan (turkology)
Yusupova A.Sh. Doctor of Philosophy, Professor, Kazan State University, Kazan, Russia (oriental Studies)

Editorial address: 2, Satpayev str., of. 402, Astana city, Kazakhstan, 010008.

Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-410). E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz>

Responsible secretary: A.A. Tubysheva

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University POLITICAL SCIENCE. REGIONAL STUDIES. ORIENTAL STUDIES. TURKOLOGY Series

Owner: Non-profit joint-stock company «L.N.Gumilyov Eurasian National University»

Registered by the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan. Rediscount certificate No. KZ05VPY00032822 dated 24.02. 2021

Available at: <http://bulpolit.enu.kz> Periodicity: 4 times a year. Circulation: 10 copies

Address of printing house: 13/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31-410)

Главный редактор: **Нуртазина Р.А.**
д.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (полит. науки)

Зам. главного редактора: **Нечаева Е.Л.**, *к.полит.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (полит. науки)*

Зам. главного редактора: **Медеубаева Ж.М.**, *Ph.D., к.и.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (полит.науки)*

Редакционная коллегия

Абжаппарова Б.Ж.	<i>д.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (востоковедение)</i>
Азмуханова А.М.	<i>к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (востоковедение)</i>
Алиева С.К.	<i>к.и.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (полит.науки)</i>
Борисов Н.А.	<i>д.п.н., заведующий кафедрой теоретической и прикладной политологии Российский государственный гуманитарный университет России, Москва, Россия (полит. науки)</i>
Бюлегенова Б.Б.	<i>к.п.н., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (полит.науки)</i>
Галимуллина А.Ф.	<i>д. ф. н., доцент. ФГАОУ ВО «Казанский (Приволжский) федеральный университет», Казань, Республика Татарстан, Российская Федерация (тюркология)</i>
Дегтярев Д.А.	<i>д.п.н., к.э.н., проф., РУДН,МГИМО МИД, СПбГУ, Москва, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)</i>
Джубатова Б.Н.	<i>д.ф.н., проф., КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан (востоковедение)</i>
Ескеева М.К.	<i>д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (тюркология)</i>
Курылев К.П.	<i>д.и.н., проф., РУДН, Москва, Россия (полит.науки)</i>
Ланко Д.А.	<i>к.п.н., доцент, Санкт-Петербургский гос.университет, Санкт-Петербург, Россия (полит.науки)</i>
Невская И.А.	<i>Ph.D., Гете Университет, Франкфурт-на-Майне, Германия (тюркология)</i>
Нурбаев Ж.Е.	<i>к.и.н., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (регионоведение)</i>
Оспанова А.Н.	<i>Ph.D., доцент, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (регионоведение)</i>
Рыстина И.С.	<i>Ph.D., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (полит.науки)</i>
Смагулова Г.М.	<i>к.и.н., доцент КарГУ им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан (полит.науки)</i>
Стамбулов С.Б.	<i>Ph.D., доцент КарГУ им. Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан (регионоведение)</i>
Сыздыкова Ж.С.	<i>д.и.н., проф., МГУ имени М.В. Ломоносова, Москва, Россия (регионоведение)</i>
Тектигул Ж.О.	<i>д. ф.н., Актюбинский региональный университет им. К. Жубанова, Актюбе, Казахстан (тюркология)</i>
Троцкий Е.Ф.	<i>д.и.н., проф., Томский государственный университет, Томск, Россия (регионоведение)</i>
Тыбыкова Л.Н.	<i>к.ф.н., проф., Горно-Алтайский государственный университет, Горно-Алтайск, Россия (регионоведение)</i>
Уяма Томохико	<i>д.и.н., проф., Университет Хоккайдо, Саппоро, Япония (востоковедение)</i>
Шаймердинова Н.Г.	<i>д.ф.н., проф., ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан (тюркология)</i>
Юсупова А.Ш.	<i>д.ф.н., проф., Казанский государственный университет, Казань, Россия (востоковедение)</i>

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 402 Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-410)

E-mail: vest_polit@enu.kz, web-site: <http://bulpolit.enu.kz/>

Ответственный секретарь: *Тубышева А.А.*

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия:ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ. РЕГИОНОВЕДЕНИЕ. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. ТЮРКОЛОГИЯ

Собственник: НАО «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева». Зарегистрировано Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан. Свидетельство о постановке на переучет № KZ05VPY00032822 от 24.02.2021 г. Подписано в печать: 16.09.2020 г.

Электронная версия в открытом доступе: <http://bulpolit.enu.kz> Периодичность: 4 раза в год. Тираж: 10 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172)709-500 (вн.31-410)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

А. Далелхан
Г.М. Елмагамбетова*

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
*Корреспонденция үшін автор: gulbanu.elmaganbetova.95@mail.ru

Әлемдік экономикалық қатынастардағы беталыстар және Еуразиялық экономикалық одақ

Аңдатпа. Заманауи халықаралық қатынастардағы мемлекеттер арасындағы экономикалық байланыстардың өзіндік ерекшеліктері бар. Қазіргі халықаралық қатынастарда үкіметтік емес акторлар рөлі артып, жалпы экономикалық қатынастардың үлесінің өсуде, және де аймақтық интеграциялық процестердің маңыздылығының одан әрі жоғарылауда. Мақалада заманауи жаһандық экономикалық, интеграциялық процестердегі басты трендтер мен оларға Еуразиялық экономикалық одақтың сәйкестігі баяндалады. Әрбір трендтерге жеке тоқталып, одақ туралы мәліметтер нақты дәлелдермен, ресми дереккөздердегі ақпараттармен және дәйектермен сипатталады. Мақалада қазіргі интеграциялық процестердегі келесідей басымдықтары айқындалған: аймақтар арасында сауда келісімдері санының артуы, еркін сауда аймағы бойынша келіссөздер, интеграциялық үрдістерде қызмет көрсету, инвестиция, еңбек миграциясының үлесінің артуы. Осы бағыттардың басымдығы Еуразиялық экономикалық одақ мысалында қарастырылады.

Берілген зерттеу жұмысы интеграциялық процестердегі басымдықтарды толығымен көрсетіп, олардың өзектілігі мен маңызын баяндайды. Одақ қызметінің басты ерекшеліктері мен жетістіктері қарастырылып, даму бағытындағы басымдықтары баяндалады. Сонымен қатар, ынтымақтастықтың негізгі бағыттары мен жаңа бағыттары, болашақ басымдықтары сипатталады. Трендтер бойынша шетелдік ғалымдардың көзқарастары мен тұжырымдамалық идеялары қарастырылады және талқыланады. Барлық анықталған басымдықтарға сипаттама беріліп, одақ қызметінің тиімділігі, ерекшеліктері айқындалады.

Түйін сөздер: интеграциялық процестер, сауда келісімдері, инвестиция, қызмет көрсету, еңбек нарығы, цифрлық интеграция.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2022-140-3-20-28>

Түсті: 21.01.2022 / Жарияланымға рұқсат етілді: 04.07.2022

Кіріспе

Қазіргі таңда экономикалық фактор үлесінің жоғары болуы, интеграциялық процестердің дамып, үкіметтік емес ұйымдардың рөлінің артуы халықаралық қатынастарда жаңаша бағыт қалыптастыра бастағандығы белгілі. Экономиканың интернационалдан-

дырылуы мен жаһандану процесі бүгінгі экономикалық қатынастардың негізін қалыптастырды. Замануи әлемдік экономика даму деңгейі әр түрлі мемлекеттер арасындағы технологиялық, техникалық, сауда, қаржы қатынастарының жиынынан құралады. Қазіргі әлемдік тәртіптегі бірнеше трендтерді анықтауға болады, олар: үкіметтік емес актор-

лар рөлінің нығаюы, жалпы экономикалық қатынастардың үлесінің артуы, аймақтық интеграциялық процестердің маңыздылығының одан әрі жоғарылауы. Қарастырылып отырған Еуразиялық экономикалық одақтың да аталмыш басымдықтарға сәйкес келетін өзіндік жетістіктері бар.

Зерттеудің мақсаты

Зерттеу жұмысының мақсаты Еуразиялық экономикалық одақтың заманауи интеграциялық процестердегі негізгі басымдықтарға сәйкестігі мен басты жетістіктерін анықтау болып табылады.

Зерттеудің тарихы

Көптеген шетелдік зерттеушілер әлемдік басқару жүйесінің болашағына қатысты, онда мемлекеттер арасындағы қарым-қатынастың маңыздылығы үкіметтік емес акторлар ықпалының артуымен қатар жүреді деп болжам жасауда. Неолибералистер үкіметтік емес ұйымдар мемлекеттің егемендігіне кері әсер етеді деп топшыласа, өзге теория өкілдері ҰЕҰ мемлекеттерге өздерінің ішкі және сыртқы бақылауын, автономдылығын, үстемділігін сақтап қалуға, арттыруға ықпал етуде деп бағалайды [1; 184-185 б.]. Десе де, халықаралық, аймақтық ұйымдардың, үкіметтік емес акторлардың әлемдік жүйеде, мемлекеттер арасындағы қатынаста белгілі бір ықпалының бар екендігі анық. Жалпы алғанда, заманауи әлемдік экономикалық қатынастардағы басты тенденциялар тақырыбын көптеген шетелдік және ресейлік зерттеушілер қарастырған. Атап айтқанда 2016 жылы Е.Д.Фролова және басқа да зерттеушілердің авторлығымен жарық көрген «Мировая экономика и международные экономические отношения: современное состояние, проблемы и основные тенденции развития» оқу құралында аталмыш тақырып кеңінен қарастырылады. Әлемдік экономикалық қатынастардағы заманауи ерекшеліктер әр түрлі сала тұрғысынан тереңірек пайымдалып, нақты мысалдармен баяндалған. Мәселен, жаһандық экономиканың дамуындағы қазіргі тенденцияларда

дәстүрлі регионализм тұжырымдамаларынан ауытқу байқалатындығын, оның орнына сауда (немесе экономикалық) ынтымақтастық туралы өңіраралық келісімдер жасасудың артып жатқандығын алға тартады [2; 116-117 б.]. Біз қарастырып отырған ұйым тұрғысынан нақты дәлел ретінде 2015 жылы Вьетнаммен қол қойылған еркін сауда туралы келісімді айтуға болады.

Зерттеу әдістері

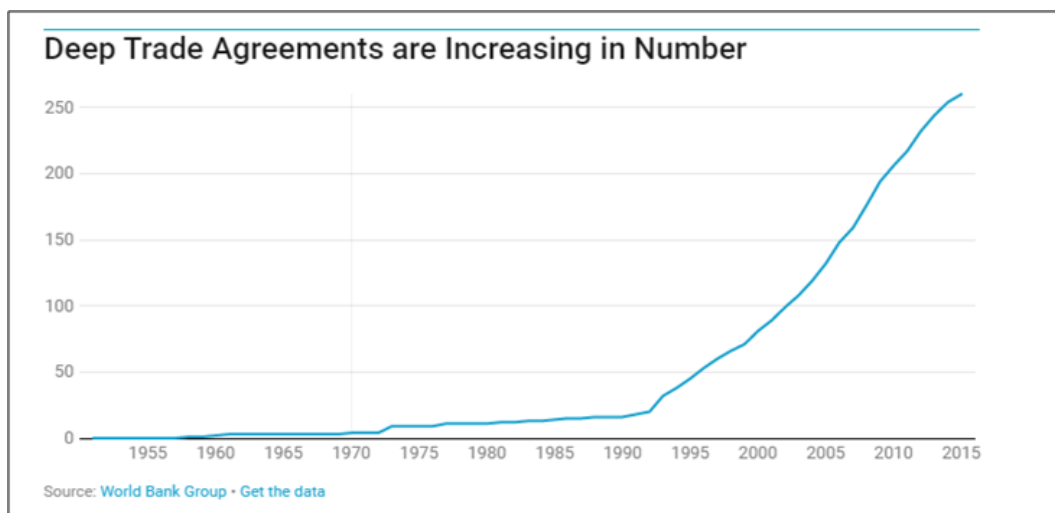
Зерттеу жұмысының эмпирикалық деректерін мәселеге арналған теориялық-тәжірибелік еңбектер құрайды. Зерттеу жұмысы барысындағы нәтижелерді алу үшін отандық, алыс және жақын шетел ғалымдарының зерттеулерлерінің теориялық әдебиеттерін және халықаралық ұйымдардың ресми сайттары мен ақпараттық материалдарын пайдалану негізінде мүмкін болды. 1) Салыстырмалы талдау зерттеліп отырған ұйымның жетістіктері мен қызмет бағыттарын дәйектеуге көмектесті. 2) Зерттеудің тарихи талдау әдісі экономикалық қатынастардағы басты бағыттарды анықтауға септігін тигізді. 3) Жүйелік талдаудың әдісі зерттеу пәнін нақты айқындауға, басымдықтарын анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері және талқылау

Қазіргі халықаралық экономикалық қатынастардағы тауар, адам, капиталдың еркін айналымының артуын Халықаралық валюта қоры экономикалық жаһанданумен түсіндіреді. Ұйымның мәліметіне жүгінсек, экономикалық жаһандану – инновация мен технологиялық прогресстен серпін алған, елдердің ғаламдық деңгейдегі өзара тәуелділігін арттыруға ықпал ететін тарихи процес. Бұл процес өзара байланысты экономикаларға қауіп төндіріп қана қоймай, жаңа мүмкіндіктер береді [3; 11-13 б.]. Сондай-ақ тек экономиканы ғана емес, саяси, мәдени, әлеуметтік қатынастар мен экологиялық аспектілерді де қамтиды.

Қазіргі әлемдік басқару жүйесінің маңызды аспектілерінің бірі – аймақтық интеграциялық процестер. Өткен ғасырдың 60жылдары

Сурет 1. Сауда келісімдерінің саны. Ақпарат көзі: Дүниежүзілік Банк тобы[5]

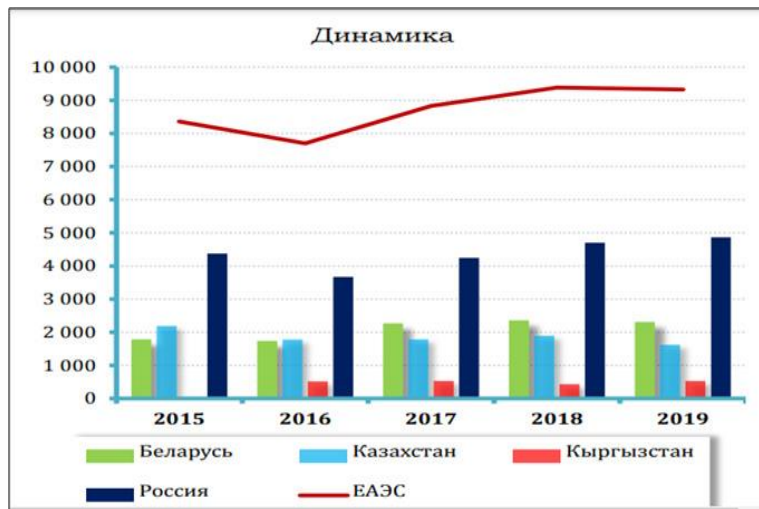
кеңінен таралып, дами бастаған бұл трендтің әлі де өзектілігі артуда. Сонымен қатар, П.Катценштайн, А.Ачарья сияқты көптеген зерттеушілер бүгінгі әлемдік тәртіп аймақтық әлемдік тәртіп екендігін алға тартса, Б.Бузан мен О.Уивер «күшті аймақтардың әлемдік тәртібі» туралы сөз етеді [4; 28-38 б.]. Яғни, олардың пікірінше, аймақтар саяси салаларға, саудаға, денсаулық пен қоршаған орта қауіпсіздігіне, әлеуметтік саясатқа басымдық бере отырып, ғаламдық саясаттың құрылымдық бөлігіне айналған. Оған бір дәлел – аймақтар арасындағы, елдер арасындағы сауда келісімдерінің де саны артуы. Дүниежүзілік банк мәліметіне сүйенсек, олардың саны ғана артып қана қоймай, табиғи сипаты да өзгеруде. Келесі 1 суретте сауда келісімдерінің саны туралы ақпарат келтірілген:

1-суреттегі ақпаратқа сүйенсек, 1990 жылдары 50 сауда келісімі болса, 2017 жылы олардың саны 280-нен асқан. Әсіресе дамушы елдер арасындағы келісімдер саны 20%-ға артқан. Аталмыш келісімдер елдер арасындағы қарым-қатынастарында салықтар мен тарифтерді жеңілдетуді ғана емес, бәсекеlestік саласындағы саясат, мемлекеттің сатып алу ережелері және зияткерлік меншік сияқты бағыттарды да қарастырады. Сонымен қатар, осы интеграциялық келісімдер арасында еркін сауда аймағы бойынша келіссөздер үлесі 87%-ды құрайды. Қарастырылып отырған Еурази-

ялық экономикалық одақ (ЕАЭО) мысалында мұндай келісім 2016 жылы Вьетнаммен, 2018 жылы Иранмен, 2019 жылы Сингапур және Сербиямен жасалған болатын. Қытаймен сауда-экономикалық ынтымақтастық туралы келісім 2019 жылы өз күшіне енсе, Үндістанмен еркін сауда аймағы бойынша келіссөздер жүргізіліп жатыр, ал Грекия, Корея, Индонезия, Камбоджа, Чили, Перу, Куба, Моңғолия елдерімен өзара іс-әрекет туралы меморандумдар қабылданды. Жеке елдермен қоса, АСЕАН, Анд қоғамдастығы, МЕРКОСУР сияқты ірі интеграциялық ұйымдармен де түрлі меморандумдар жасалуда [6]. Бұл ЕАЭО тек аймақ шеңберінде ғана емес, көршілес елдермен, бірлестіктермен ынтымақтастықты нығайтып жатқан маңызды интеграциялық құрылым екендігін көрсетеді. Осындай келіссөздер негізінде 2016 жылдан бастап одақтағы өзара саудада 51 кедергі жойылып, өзара тауар айналымы 2020 жылмен салыстырғанда 31,3%-ға артып, 2021 жылы 45 млрд долларды құрап отыр, ал одақтан тыс елдермен өзара тауар айналымы 32,7%-ға өскен. Негізгі сыртқы сауда серіктестері Еуропалық Одақ, ТМД, АРЕС елдері болып отыр, ал тауар түрлері бойынша инвестициялық тауарлар, энергетикалық тауарлар және азық-түлік сияқты тұтыну тауарлары басымдыққа ие [7].

Қазіргі экономикалық қатынастарда өзара сауда бойынша келісімнен бөлек, қызмет

Сурет 2. Өзара қызмет көрсету динамикасы. Дереккөз[7].

көрсету, инвестиция, еңбек миграциясы, мемлекеттік сатып алу, техникалық реттеу сияқты интеграция объекттері де басымдыққа ие болуда. Мұны зерттеушілер «ДСҰ-плюс» режимі аясындағы интеграцияның тереңдеуімен, елдердің аймақтық деңгейде көпжақты либерализацияға ұмтылуымен байланыстырады[8; 254 б.]. Осы тенденцияны Еуразиялық экономикалық одақ тұрғысынан қарастыратын болсақ, бірқатар оң көрсеткіштерді байқауға болады. Бүгінде одақтың қызметтері нарығында 49-дан астам сектор бар, олардың жалпы жиынында өндірілетін қызмет көлемінің 55%-ы сол секторлардың үлесіне тиесілі. Басты қызмет түрлеріне құрылыс саласы, қоғамдық тамақтану қызметі, қонақ үй саласы, компьютерлік, кеңес беру қызметтері және де жылжымайтын мүлікке қатысты қызмет түрлері жатады. Еуразиялық экономикалық Комиссияның статистикалық мәліметтеріне сүйенсек, 2019жылы одақ ішіндегі өзара қызмет саласының үлесі жалпы қызмет экспортының 11,6%-ын құраған[7]. Қызмет көрсету бойынша саудада әлдеқайда оң динамика сапар, транспорт, іскерлік, құрылыс, телекоммуникация, компьютержәне ақпараттық қызмет салаларында байқалады. 2019жылы олардың үлесі жалпы өзара қызмет экспортының 88%-ын құраған. Ең жоғарғы өсім сапар, әсіресе Ресейден Қырғызстанға іскерлік сапарлар есебінен байқалып отыр. Мысалы, 2-суреттен

ұйым алғаш қызметін бастаған жылдардағы төмен көрсеткішке қарамастан, 2019 жылдары өзара қызмет саласының артып келе жатқандығын байқауға болады. Әсіресе, оң көрсеткіш Ресей, Беларусь, Қырғызстан елдерінде байқалады. Осы сияқты оң көрсеткіштер одақ шеңберінде қызмет нарығын қалыптастыруға әсер етеді, нарықтың қалыптасуы өз кезегінде жаңа жұмыс орындарының ашылуына, жұмыспен қамтамасыз ету деңгейінің артуына, бизнес өрлеуіне, әлеуметтік тұрақтылықты арттыруға оң әсерін тигізеді.

Тағы бір басымдыққа ие бағыттардың бірі – инвестиция саласы. Кез келген дамушы ел, аймақ үшін экономикалық ахуалды жақсартуда инвестициялардың маңызды екендігі анық. Қарастырылып отырған Еуразиялық экономикалық одақтың бұл бағыт бойынша ерекшелігі инвестицияның еркін айналымына қолайлы ортаның қалыптасуы болып отыр. Одақтың мүше елдерінде инвестициялық жағдай жақсарып, инвестициялық тартымдылығы артқанын келесі 3-диаграммадан байқауға болады. Басқа елдерден келетін инвестиция көлемінің жооғары болуы одақ елдерінің инвестициялық тартымдылығын көрсетеді, сонымен қатар өзара инвестиция көлемінде де оң өзгерістер байқалады.

Оған қоса, одақтың барлық дерлік елдерінде басты капиталға салынған инвестицияның

Сурет 3. ЕАЭО тікелей инвестиция көрсеткіші. Дереккөз[7].

артуы байқалады. 2021жылғы инвестицияға жағымды елдер рейтингінде Ресей 30-шы, Қазақстан 54-ші, Беларусь 73-ші, Армения 90-шы, Қырғызстан 98-ші орында, әсіресе Ресей, Қазақстан, Беларусь елдері бұрынғы рейтингпен салыстырғанда алға шыққан[9].

Қазіргі интеграциялық процестердегі келісімдердің арасында басымдыққа ие болып отырған объектілердің бірі – еңбек нарығы туралы келіссөздер. Қарастырылып отырған Еуразиялық экономикалық одақтың бұл бағыт бойынша өзіндік жетістіктері бар.

Одақ мемлекеттерінің азаматтары біліктіліктеріне сәйкес заңды түрде жұмыспен қамтылуға мүмкіндіктер қамтамасыз етілген. Ресей, Қазақстанға жұмысқа орналасқан Армения және Қырғызстан азаматтарының бәсекеге қабілеттілігі артқан. Еңбек мигранттары медициналық қызмет көрсету сияқты басқа да әлеуметтік жеңілдіктерін барған ел азаматтарымен тең дәрежеде алу мүмкіндігіне қол жетізуде. Сонымен қатар, ЕАЭО туралы шартта ортақ еңбек нарығын қалыптастырудың келесідей принциптері қарастырылған:

Сурет 4. Еуразиялық экономикалық комиссия мәліметі негізінде жасалды[7].

- еңбекпен қамтуға рұқсат беру құжаты талап етілмейді;
- 30 тәулікке дейін миграциялық есепке алу міндетінен босатылу;
- мекендеу уақыты еңбек шартының уақытымен анықталады;
- жұмыспен қамтитын ел азаматтарымен тең дәрежеде әлеуметтік қамтылу(зейнетақыдан басқа) мүмкіндігі;
- жұмыспен қамтитын ел азаматтарымен тең дәрежеде балалардың мектепке дейінгі мекемелерге және мектепке бару құқығы[10; 143-147 б.];

Осы сияқты шартта аталған жеңілдіктер бірыңғай еңбек нарығын құруға мүмкіндік беріп, заңсыз еңбек миграциясы сияқты мәселелердің алдын алуға жағдай жасайды.

Жоғарыда көрсетілген 4-диаграммадан 2020 жылғы одақ шеңберіндегі еңбек миграциясы туралы ақпарат алуға болады. Яғни, Еңбек миграциясы және әлеуметтік қорғау бойынша департамент мәліметіне сүйенсек, ортақ еңбек нарығы аясында Ресей мен Қазақстанда жұмыс істейтін азаматтардың үлесі жоғары, әсіресе Ресейде еңбек етушілер арасында Қырғызстан мен Беларусь азаматтары көш бастап тұр.

2021 жылы 1 шілдеде одақ елдеріндегі жұмыспен қамту процесін жеңілдетуге бағытталған «Шекарасыз жұмыс» арнайы порталы іске қосылған болатын. Аталмыш портал мүше елдердегі бос жұмыс орындары туралы ақпарат алуға мүмкіндік беретін халықаралық іздестіру жүйесі. Іске қосылған алғашқы екі ай ішінде өтініштер саны 80мыңнан асып, 4 миллиондай түйіндеме тіркелген. Алдағы уақытта жүйені жетілдіріп, смарт-келісімдер енгізу көзделуде [7]. Бұл жүйе одақ елдерінің азаматтарын жұмыспен қамту деңгейін арттыратыны анық.

Заманауи экономикалық қатынастардағы, әсіресе интеграциялық процестердегі трендтердің бірі интеграция микроэкономикалық деңгейінің сипатының өзгеруі деп бағалайды зерттеушілер. Мысалы, өткен ғасырдың 50-80 жылдары интеграцияның салалық құрылымын өнеркәсіп саласы құраса, қазіргі кезде жоғары технологиялық өнеркәсіп (робототехника, ғарыш, биотехнология, авиатехника, т.с.с.)

қызмет көрсету саласы сияқты бағыттар қосылуда. Сол сияқты Еуразиялық экономикалық одақтың да 2025жылға арналған стратегиясында бірқатар цифрлық бастамалар мен жобалар қарастырылған. Жоғарғы Еуразиялық экономикалық Кеңес 2017 жылы 11 қазанда Одақтың 2025 жылға дейінгі цифрлық күн тәртібінің жүзеге асу бағыттары бойынша шешім қабылдаған болатын. Шешімде жобаның орындалуында басшылыққа алынатын басты қағидаттар жазылған: тең құқылы серіктестік, мүше елдерде ашық іскерлік ортаны дамыту, өзара пайдамен қамтамасыз етілуі, цифрлық интеграцияны кеңейту, Одақтың ақпараттық ресурстарына мүше елдердің бірдей дәрежеде қол жеткізуі[11; 6-8 б.]. Жоғарыда аталып өткен «Шекарасыз жұмыс» порталы да осы Цифрлық күн тәртібі аясында қолға алынған жоба болып саналады. Ол жобаларды іске асыру арқылы экономикалық өсім жеделдеп, мемлекеттік қызметтердің сапасы артады; және де жаңа жұмыс орындары қалыптасып, одақтың бәсекеге қабілеттілігі артады; тауар, қызмет, капитал мен еңбек ресурстарының еркін айналымы жеделдейді деп күтілуде. Аталмыш жобаның жүзеге асу барысын қадағалау мақсатында 2021 жылы 20 тамызда Еуразиялық үкіметаралық кеңес отырысында жоғары деңгейдегі жұмыс тобын құру шешімі қабылданған болатын. Бұл жұмыс тобына ЕАЭО елдері экономика салаларының цифрлық трансформациясы бойынша уәкілетті органдарының жетекшілері немесе жетекші орынбасарлары кіретін болады.

Қорытындылай келе, Еуразиялық экономикалық одақтың жаһандық экономикалық қатынастардағы басты өзекті өзгерістерге сай бірқатар жетістіктерге жетіп, жаңа жобаларды қолға алып жатқандығын білеміз. Өзінің алты жылдық тарихында елеулі өзгерістерге, бастамаларға ие болған одақтың келер уақытта да ынтымақтастықты одан әрі дамытып, интеграциялық процестердің жоғарғы кезеңдеріне жетеді деп айтуға негіз бар. Сонымен қатар халықаралық ортаның маңызды акторларының біріне айналуы мүмкін екендігіне жоғарыда аталған ақпараттар мен мәліметтер дәлел бола алады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Charles W. Kegley, Shannon L. Blanton, World Politics: Trends and Transformations / Charles W. Kegley, Shannon L. Blanton. – Boston: Cengage Learning, 2011. – 704 p.
2. Фролова Е.Д. «Мировая экономика и международные экономические отношения: современное состояние, проблемы и основные тенденции развития»: учебное пособие / Е.Д. Фролова. – Екатеринбург: УрФУ, 2016. – 184 с.
3. Anna Fornalska-Skurczyńska, Marcin Skurczyński, Introduction to international trade / Anna Fornalska-Skurczyńska, Marcin Skurczyński. – Gdańsk: Gdańsk university press, 2016. – 272 p.
4. Mania, M. Grabowski, T. Pugacewicz. Global Politics in the 21st Century: Between Regional Cooperation and Conflict / A. Mania, M. Grabowski, T. Pugacewicz. – Berlin: Peter Lang Verlag, 2019. – 310 p.
5. Дүниежүзілік банк ресми сайты [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/regional-trade-agreements> / (дата обращения: 14.10.2021).
6. Еуразиялық экономикалық одақ ресми сайты [Электрон. ресурс]. – 2021. – URL: <http://www.eaeunion.org/#about-history> (дата обращения: 20.10.2021).
7. Еуразиялық экономикалық комиссияның ресми сайты [Электрон. ресурс]. – 2021. – URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/Pages/default.aspx (дата обращения: 04.11.2021).
8. В.В. Ожигина, «Тенденция развития международной экономической интеграции в условиях глобализации» / В.В. Ожигина. – Минск: Библиотека БГЭУ, 2014. – 254 с.
9. Инвестицияға тартымды елдер рейтингі Электрон. ресурс]. – 2021. – URL: <https://blog.iese.edu/vcreindex/ranking/> (дата обращения: 20.10.2021).
10. Еуразиялық экономикалық одақ туралы шарт, 2015. – 171 б.
11. Решение Высшего совета «Об основных направлениях реализации цифровой повестки Евразийского экономического союза до 2025 года». – 2017. – № 12. – С. 29.

А. Далелхан, Г.М. Елмагамбетова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Главные тренды в мировых экономических отношениях и Евразийский экономический союз

Аннотация. Экономические связи между государствами в современных международных отношениях имеют свои особенности. В современных международных отношениях возрастает роль неправительственных акторов, растет доля экономических отношений, и возрастает значимость региональных интеграционных процессов. В статье излагаются основные тренды в современных глобальных экономических, интеграционных процессах и соответствие их Евразийскому экономическому союзу. Каждый тренд будет отдельно рассмотрен, и данные о союзе характеризуются конкретными доказательствами, информацией и аргументами от официальных источниках. В статье определены следующие приоритеты в современных интеграционных процессах: увеличение количества торговых соглашений между регионами, переговоры по зоне свободной торговли, оказание услуг в интеграционных процессах, инвестиции, увеличение доли трудовой миграции. Приоритетность этих направлений рассматривается на примере Евразийского экономического союза.

Данная исследовательская работа в полной мере отражает приоритеты в интеграционных процессах, освещает их актуальность и значимость. Будут рассмотрены основные особенности и достижения деятельности Союза, изложены приоритеты в направлении развития. Кроме того, будут описаны основные направления и новые направления сотрудничества, приоритеты Союза на будущее. Рассматриваются и обсуждаются взгляды и концептуальные идеи зарубежных ученых по трендам. Дается характеристика всех выявленных приоритетов, определяются эффективность и особенности деятельности Союза.

Ключевые слова: интеграционные процессы, торговые соглашения, инвестиции, услуги, рынок труда, цифровая интеграция.

A. Dalelkhan, G.M. Yelmagambetova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Key trends in global economic relations and the Eurasian Economic Union

Abstract. Economic relations between states in the context of modern international relations have their own peculiarities. In modern international relations, the role of non-governmental actors is increasing. The share of economic relations is growing. The importance of regional integration processes is increasing. The article outlines the main trends in modern global economic and integration processes and their compliance with the Eurasian Economic Union. Each trend will be considered separately, and the data on the union is characterized by concrete evidence, information, and arguments from official sources. The article identifies the following priorities in modern integration processes such as an increase in the number of trade agreements between regions, negotiations on a free trade zone, the provision of services in integration processes, investments, and an increase in the share of labor migration. The priority of these directions is considered in the example of the Eurasian Economic Union.

This article fully reflects the priorities in integration processes. Also, it highlights their relevance and significance. The article considers the main features and achievements of the Union's activities. It outlines priorities in the direction of development. In addition, the article describes the main directions and new directions of cooperation, and the priorities of the Union for the future. The authors considered and discussed the views and conceptual ideas of foreign scientists on trends. The article presents characteristics of all identified priorities and determines the effectiveness and the features of the Union's activities.

Keywords: integration processes, trade agreements, investment, services, labor market, digital integration.

References

1. Charles W. Kegley, Shannon L. Blanton. World Politics: Trends and Transformations. (Cengage Learning, Boston, 2011, 704 p.).
2. Frolova E.D. Mirovaya ekonomika i mejdunarodnie ekonomicheskie otnosheniya sovremennoe sostoyanie problemi i osnovnie tendencii razvitiya: uchebnoe posobie [World economy and international economic relations: current state, problems and main development trends], 2016. P.184. [in Russian].
3. Anna Fornalska-Skurczyńska, Marcin Skurczyński, Introduction to international trade. (Gdańsk university press, Gdańsk, 2016, 272 p.).
4. Mania M. Grabowski T. Pugacewicz. Global Politics in the 21st Century: Between Regional Cooperation and Conflict (Peter Lang Verlag, Berlin, 2019, 310 p.).
5. Duniezhuzilik bank resmi saity. [Official website of the World Bank]. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/regional-trade-agreements> [in Kazakh]. (accessed 14.10.2021).
6. Eurazialyk ekonomikalyk odak resmi saity. [Official website of the Eurasian Economic Union]. Available at: <http://www.eaeunion.org/#about-history>, (accessed 20.10.2021).
7. Eurazialyk ekonomikalyk komissianyn resmi saity. [Official website of the Eurasian Economic Commission]. Available at: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/tradestat/Pages/default.aspx, [in Kazakh]. (accessed 04.11.2021).
8. V.V. Ozhigina, Tendentsia razvitiya mezhdunarodnoi ekonomicheskoi integratsii v usloviyah globalizatsii [The trend of development of international economic integration in the context of globalization], Biblioteka BGEU [The library of BSEU], 2014. P. 254. [in Russian].
9. Investitsiaga tartymdy elder reitingi. [The country attractiveness ranking]. Available at: <https://blog.iese.edu/vcpeindex/ranking/>, [in Kazakh]. (accessed 20.10.2021).
10. Eurazialyk ekonomikalyk odak tualy shart [Treaty on the Eurasian Economic Union], 2015. P.17. [in Kazakh]
11. Reshenie Vyshego soveta «Ob osnovnyh napravleniyah realizatsii tsifrovoi povestki Evraziiskogo ekonomicheskogo soiuza do 2025 goda». [Decision of the Supreme Council «About the main directions of

implementation of the digital agenda of the Eurasian Economic Union until 2025], Sochi, 11 October 2017. No.12. P. 29. [in Russian].

Авторлар туралы мәліметтер:

Далелхан Айболат – Ph.D., халықаралық қатынастар кафедрасының доценті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Елмагамбетова Гулбану Меретбаевна – магистрант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Dalekhan Aibolat – Ph.D., Acting Associate Professor, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Yelmagambetova Gulbanu Meretbayevna – Master’s student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.